

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึง (1) ปรัชญา ฐานคิดของกระบวนการยุติธรรมไทย (2) รูปแบบ และแนวทางการพัฒนากระบวนการยุติธรรมชุมชน (3) กลไกการพัฒนากระบวนการยุติธรรมชุมชน โดยมีขั้นตอนในการวิจัย 3 ขั้นตอน คือ การวิจัยเอกสารในการศึกษาปรัชญาและฐานคิด การวิจัยเชิงวิชาการสำหรับการศึกษาชุมชนต้นแบบ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการในพื้นที่ตำบลบ้านกาศ อำเภอมะเข่สะเรียง ในรูปแบบเตรียมทดลอง (กลุ่มควบคุมทดสอบก่อนหลัง) ผลการศึกษาพบว่า

1. สังคมไทยยุคดั้งเดิมปกครองโดยกษัตริย์ราชานักปราชญ์ ก่อนการปฏิรูประบบกฎหมาย ในพื้นที่ของอำนาจรัฐใช้กฎหมายตราสามดวงเป็นกฎหมายแม่บท ส่วนพื้นที่ห่างไกลคงใช้กฎหมายท้องถิ่นและจารีตประเพณีดั้งเดิม ภายหลังการปฏิรูปไทยได้รับอิทธิพลจากระบบกฎหมายของยุโรป ดังนั้น ปรัชญาพื้นฐานของกระบวนการยุติธรรมไทยจึงมาจากแนวคิดเชิงปรัชญาหลายกระแสที่ผสมผสานกันอย่างไม่สมดุล ระหว่างปรัชญากฎหมายธรรมชาติของไทย (ธรรมเนียมดั้งเดิมที่มีหลักธรรมศาสตร์และทศพิธราชธรรมเป็นแกน วัฒนธรรมอำนาจนิยมอันมีอุดมการณ์เทวราชา-ลัทธิศักคินาและระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์) ที่ส่งผ่านนิติประเพณีทับซ้อนด้วยปรัชญาเสรีนิยมประชาธิปไตย (ทฤษฎีปฏิฐานนิยมทางกฎหมาย และมนุษยนิยมทางกฎหมาย) ก่อตัวขึ้นเป็นหลักนิติรัฐของไทย โดยสะท้อนให้เห็นจากความเป็นปัจเจกนิยม ความเสมอภาคตามกฎหมาย มีการแบ่งแยกอำนาจ รัฐมีอำนาจจำกัด ด้วยการยินยอมของผู้อยู่ใต้การปกครองทั้งที่ไม่สามารถเข้าถึงการเมืองการปกครองได้ วัฒนธรรมดังกล่าวทำให้อำนาจของประชาชนถูกดึงออกมาจัดการโดยรัฐ จากปรัชญาพื้นฐานดังกล่าวทำให้ฐานคิดของกระบวนการยุติธรรมไทยอยู่ในกรอบของกระบวนการทัศน์ทางกฎหมาย ที่ปะทะกันระหว่างกระบวนการบังคับใช้กฎหมายกับกระบวนการทัศน์กระบวนการนิติธรรม โดยแรกเริ่มเน้นไปที่การควบคุมอาชญากรรม เคลื่อนย้ายมาสู่การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน การคุ้มครองสิทธิผู้เสียหาย การบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำผิด กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และปัจจุบันคือกระบวนการยุติธรรมชุมชน

2. รูปแบบ และแนวทางการพัฒนากระบวนการยุติธรรมชุมชน

2.1 ภายใต้ปรัชญาพื้นฐาน กระบวนการยุติธรรมชุมชนกระแสหลักจึงเป็นเพียงการแสวงหาความร่วมมือจากประชาชนในการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทเพื่อลดคดีสู่ศาลโดยเงื่อนไขจำเป็น คือ การมีกฎหมายรับรองโดยเฉพาะ ปฏิบัติการทางวาทกรรมที่เกิดขึ้นจากฝ่ายตำรวจ เน้นแนวทางวัฒนธรรมชุมชนด้วยงานชุมชนสัมพันธ์ ส่วนฝ่ายอัยการ ศาล ราชทัณฑ์ คุมประพฤติรวมถึงกระทรวงยุติธรรมเน้นการจัดการเชิงโครงสร้างด้วยการช่วยเหลือทางยุติธรรม แม้จะบ่งบอกว่ากระบวนการยุติธรรมชุมชนเป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือกเพื่อสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน แต่เบื้องหลังเป็นการครอบงำเชิงอุดมการณ์ที่ช่วงชิงพื้นที่ความคิดของประชาชนเพื่อให้เกิดการยอมรับตามแนวคิดของกรัสมชี ภายใต้กรอบความรู้กฎหมายบ้านเมือง ทฤษฎีสัญญาประชาคม ซึ่งมีรากฐานการยกย่องอำนาจรัฐมาจากเมกเคียเวลลีและฮอบส์ โดยกระบวนการยุติธรรมชุมชนของรัฐเป็นปฏิบัติการทางวาทกรรมในรูปของความรู้ที่ซ่อนเร้นอำนาจและจัดสรรอำนาจในทัศนะของเสรีนิยม ที่แฝงไว้ด้วยอุดมการณ์อำนาจนิยม ปัญหาความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นเป็นเพราะความคิดพลาดเชิงกลไกบางอย่างยอมแก้ไขด้วยการปรับปรุง ไม่จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนระบบ ความคิดดังกล่าวละเลยโครงสร้างอำนาจ ปัญหาแท้จริงจึงยังคงอยู่ต่อไป

2.2 กระบวนการยุติธรรมชุมชนที่ไม่เรียงมีรูปแบบไม่เป็นทางการ ความเป็นปึกแผ่นของชุมชนเกิดขึ้นด้วยกระบวนการวางแผนแม่บทชุมชน โดยไม่พึ่งพาอำนาจรัฐ ดังนั้น เมื่อสังเคราะห์รูปแบบของรัฐ ไม่เรียง แนวคิดพหุนิยมทางกฎหมาย แนวคิดวัฒนธรรมเป็นฐานยุติธรรมชุมชน แนวคิดกฎหมายคือทรัพยากร บูรณาการเข้ากับแนวคิดกระบวนการประชาธิปไตยแล้วพบว่ารูปแบบกระบวนการยุติธรรมชุมชนที่เหมาะสมควรเกิดขึ้นด้วยการจัดการตนเอง การเสริมพลังจากอำนาจรัฐนั้นจำเป็นแต่ยังไม่เพียงพอ ต้องมีกระบวนการที่เหมาะสม คือ กระบวนการประชาธิปไตยเพื่อเสริมสร้างให้ชุมชนเป็นปึกแผ่นจึงจะเป็นเงื่อนไขเพียงพอให้เกิดกระบวนการยุติธรรมชุมชน

3. กลไกการพัฒนากระบวนการยุติธรรมชุมชน

ผู้วิจัยได้นำรูปแบบกระบวนการยุติธรรมชุมชนของไม่เรียงมาวิจัยและพัฒนาที่ตำบลบ้านกาศ อำเภอแม่สะเรียง ด้วยกระบวนการประชาธิปไตยผสมผสานกับกลไกทางสังคมของกฎหมาย ผลการศึกษาพบว่าชุมชนบ้านกาศมีกลไกการจัดการตนเองด้วยทุนทางสังคมที่มีอยู่ คือ จารีตประเพณี กฎหมู่บ้าน ความสัมพันธ์อันดีของคนในชุมชน วัชระธรรมที่เกิดขึ้นคือโครงการลดเหล้างานศพ การจัดการความขัดแย้ง การร่วมจับกุมผู้ลักลอบตัดไม้ ปราบกฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่ากรอบความรู้ของกระบวนการยุติธรรมชุมชน คือ อนาธิปไตยชุมชน กฎหมายชาวบ้าน กระบวนการวางแผนแม่บทชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดการจัดการตนเองของไม่เรียง ภายใต้การมองความจริงว่าเป็นสัมพัทธ์ ความจริงของกระบวนการยุติธรรมชุมชนควรเป็นความจริงที่ชุมชนสร้างขึ้นด้วยตนเอง

The objectives of this study were to investigate the following: 1) philosophy and paradigm of the Thai justice process; 2) model of Thai justice style based on an exemplary community; and 3) mechanisms for the development of a community justice process. The study consisted of three steps: 1) documentary research on the philosophy and paradigm; 2) academic research on an exemplary community; and 3) action research in Bankad community of Mae-sariang district. This was based on people research and development process and legal process by control group pretest and posttest design. Results of the study showed the following:

1. Prior to the legal reform, traditional Thai society employed a system of rule by a philosopher King practiced under state authority using the "*Tra Sam Duang*" law. In more distant areas, people still employed customary law and local traditions. However, Thailand reformed the law following the influence of the European system of law. Therefore, the basic philosophy of the Thai justice process derived from various philosophical trends and natural Thai laws not in balance, i.e. traditional Thai positivism with jurisprudence and Kingly virtues as the core of a power-oriented culture of Devaraja-King-dignity doctrine and a system of absolute monarchy overlapped by legal positivism and humanism under a philosophy of democratic liberalism. This became the Thai Rule of Law. There was a separation of power, with the limited government. Meanwhile, most Thais consented to the authority and law of the ruler. They enjoyed no political access, and this culture caused the power of the Thai people be drawn out and administered by the State in the form of institutional management. Thai legal paradigms were focused on using the power of the law from conflicts between law enforcement and due process models, with initial focus on a crime control model, then moving toward a victim's rights

protection model, a rehabilitation model, a restorative justice model, and lastly, a community justice model.

2. Model and method of development of a community justice process

2.1 Based on this basic philosophy, the concept of a community justice process requires only coordination from the people in the reconciliation of disputes - having a specific law and the discourse that arises in practice. In other words, the police focused on a normative approach using community relations, whereas the prosecutor, courts, and the Ministry of Justice focused on a structuralist approach by using justice aid. Although the community justice process was an alternative process to achieve community strengthening, it was ideologic domination of the peoples' thought-space aimed at consent to Gramsci's concept concerning positive law and social contract theory. This was on the basis of acceptance of state power, as promoted by Machiavelli and Hobbs. The State's community justice process was essentially the practice of discourse in the form of knowledge and the allocation of authority hidden by the cloak of liberalism.

2.2 The community justice process in Mairiang community was of an informal form without state support. Therefore, an appropriate form of community justice process can occur through self management using the following: 1) synthesis of the state model; 2) *Mairiang*; 3) legal pluralism; 4) normative approach; and 5) concept of law as a resource. These were integrated with the concept of peoples' research and development processes. Support from the State was needed, but was not sufficient; an appropriate process was required. In this case, the peoples' research and development process which could be a sufficient condition for a community justice process.

3. The mechanism for the development of the community justice process. The researcher employed the Mairiang model, which had been researched and developed in Bankad community. Results of the study also revealed that Bankad community possessed mechanisms for self-management together with existing social capital. This resulted in the non-alcohol funeral ceremony project, conflict management, and the arrest of people illegally cutting trees. These phenomena reflected the knowledge of the community justice process regarding communal anarchy, folk law, and mairiang model. Maesariang model conformed to the self-management theory of *Mairiang* under the community justice process established by the community.